

УДК 364.442.6

А.О. Півень, ас.

Кіровоградський національний технічний університет

Шляхи забезпечення соціально-економічної захищеності працівників аварійно-рятувальних служб

В статті проводиться огляд та осмислення основних підходів до визначення соціальної безпеки та соціально-економічної захищеності працівників.

безпека, соціальна безпека, соціально-економічна захищеність, соціально-економічні фактори умов праці

Основою для самовизначення української нації, базисом для майбутнього гармонійного розвитку особистості, стабільності економіки держави в геоекономічному просторі на сьогодні стає формування пріоритетних соціальних інтересів та вирішення проблеми забезпечення соціальної та економічної безпеки на рівні кожного окремого громадянина, підприємства і країни в цілому. Адже у сучасних умовах сприяння загальнонаціональним інтересам держави забезпечення прав і свобод кожної окремої людини, захист її здоров'я та життя визнається одним із пріоритетних напрямів державної політики.

Забезпечення захисту на національному, суспільному та індивідуальному рівні створює передумови для вирішення проблеми соціально-економічної захищеності кожної окремої особи. І в той же час реалізація вищенаведених пунктів державної політики неможлива без впровадження дієвого механізму вдосконалення механізму функціонування та адаптації до сьогоднішніх умов вітчизняних аварійно-рятувальних служб (АРС) та забезпечення соціального захисту самих працівників АРС.

Сучасна економічна наука має багато напрацювань з даної проблематики. Про підвищений інтерес наукових кіл до різних аспектів соціально-економічної захищеності свідчить низка наукових досліджень, автори яких ставлять за мету визначення оптимальних шляхів проведення соціальних реформ і розробки інноваційних моделей соціального захисту. Ці аспекти відображено в працях таких провідних вчених, як С.І.Бандур, Д.П.Богиця, І.К.Бондар, В.М.Гець, Г.З.Голеусова, В.М.Данюк, А.М.Колот, І.С.Кравченко, В.Д.Лагутін, Е.М.Лібанова, О.Ф.Новікова, В.М.Новіков, В.В.Онікієнко, О.В.Павловська, В.М.Паламарчук, І.Л. Петрова, В.М.Петюх, В.А.Савченко, А.А.Чухно. Передовими є погляди висвітлені в працях вчених країн СНД: Л.І.Абалкіна, Н.А.Волгіна, А.Л.Жукова, Р.П.Колосової, Ю.Г.Одегова, Г.Є.Слезінгера, Р.А.Яковлева та інших. Вивченню питань соціальної захищеності різних груп населення приділяють увагу сучасні зарубіжні вчені Р.Анкер, Ф.Мехран, Г.Стендінг та інші.

Науковою спільнотою створено значне науково-теоретичне та методичне підґрунтя стосовно розв'язання прикладних завдань соціального захисту працівників, проте значна частина проблемних питань цієї багатогранної теми потребує докладнішого опрацювання. Залишаються недостатньо дослідженими теоретичні та прикладні аспекти підвищення соціально-економічної захищеності працівників аварійно-рятувальних служб, зокрема забезпечення стабільної зайнятості, підвищення рівня доходу, безпеки праці, додержання соціально-трудова прав і гарантій. Отже,

відсутність цілісних системних досліджень соціально-економічної захищеності працівників АРС та потреба в науково обґрунтованому механізмі її забезпечення актуалізує необхідність вивчення цієї проблеми.

Метою даної статті є поглиблення науково-теоретичних засад, обґрунтування методичних і практичних рекомендацій формування соціально-економічного механізму забезпечення захищеності працівників аварійно-рятувальних служб в сучасних економічних умовах.

Дослідження проблем соціально-економічної захищеності потребує детального вивчення поняття “безпека” та змісту концепції соціальної безпеки. Залежно від рівня розвитку суспільства в поняття “безпека” вкладався різний зміст, ставились певні завдання і створювались спеціальні інститути, покликані забезпечувати безпеку особи, суспільства, держави.

Безпека – це певний об’єктивний стан, що ґрунтується на відсутності загрози, який суб’єктивно відчувають окремі люди чи їх групи. Під безпекою розуміють також стан без загрози, стан спокою, впевненості або “психічний чи правовий стан, при якому особа має відчуття впевненості, опори в іншій особі чи юридично врегульованій системі; протилежність загрози”[2].

Згідно з теорією потреб Абрахама Х. Маслоу (рис. 1), основною потребою після фізіологічних у ієрархії є потреба безпеки.

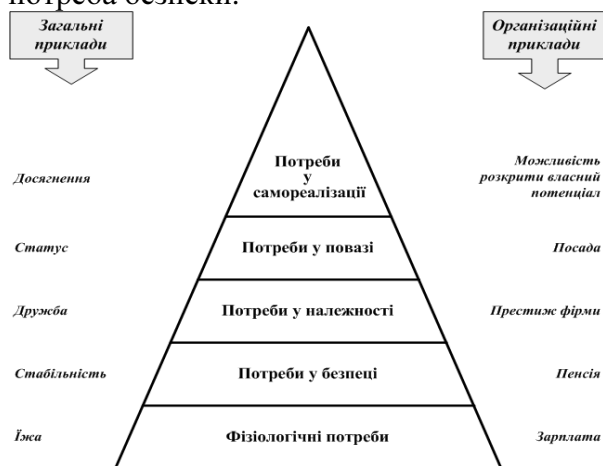

Рисунок 1 - Ієрархія потреб за А. Маслоу

Маючи особливий психологічний та біологічний статус потреба безпеки передбачає необхідність у структурі, порядку, прав та підтримки, стабільності, опіки, звільнення від страху та хаосу. Потреба безпеки є активним та домінуючим фактором в житті працівників, а відтак стає і неодмінним фактором суспільного життя.

Вивчаючи проблему безпеки, вчені приділяють багато уваги національній, економічній, екологічній безпеці, проте рідко можна зустріти праці, присвячені розгляду питань соціальної безпеки. Одні дослідники вважають, що начебто широке тлумачення поняття “соціальна безпека” відображає у комплексі всі види безпеки (економічну, політичну, екологічну) і рівнозначне поняттю “національна безпека”. Інші дотримуються думки, що виокремлення соціальної безпеки у вузькому розумінні є досить ускладненим, оскільки соціальні процеси майже неможливо відокремити від економічних, політичних та духовно-моральних. Схематично соціальну безпеку як складову національної безпеки можна подати у вигляді схеми та окреслити ряд факторів впливу (рис. 2) [2].

У найзагальнішому розумінні соціальна безпека – це стан гарантованої правової та інституційної захищеності життєво важливих соціальних інтересів людини,

суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз. При цьому значення критеріїв соціальної захищеності перебувають не нижче порогових значень, що становлять загрозу для національної безпеки країни.

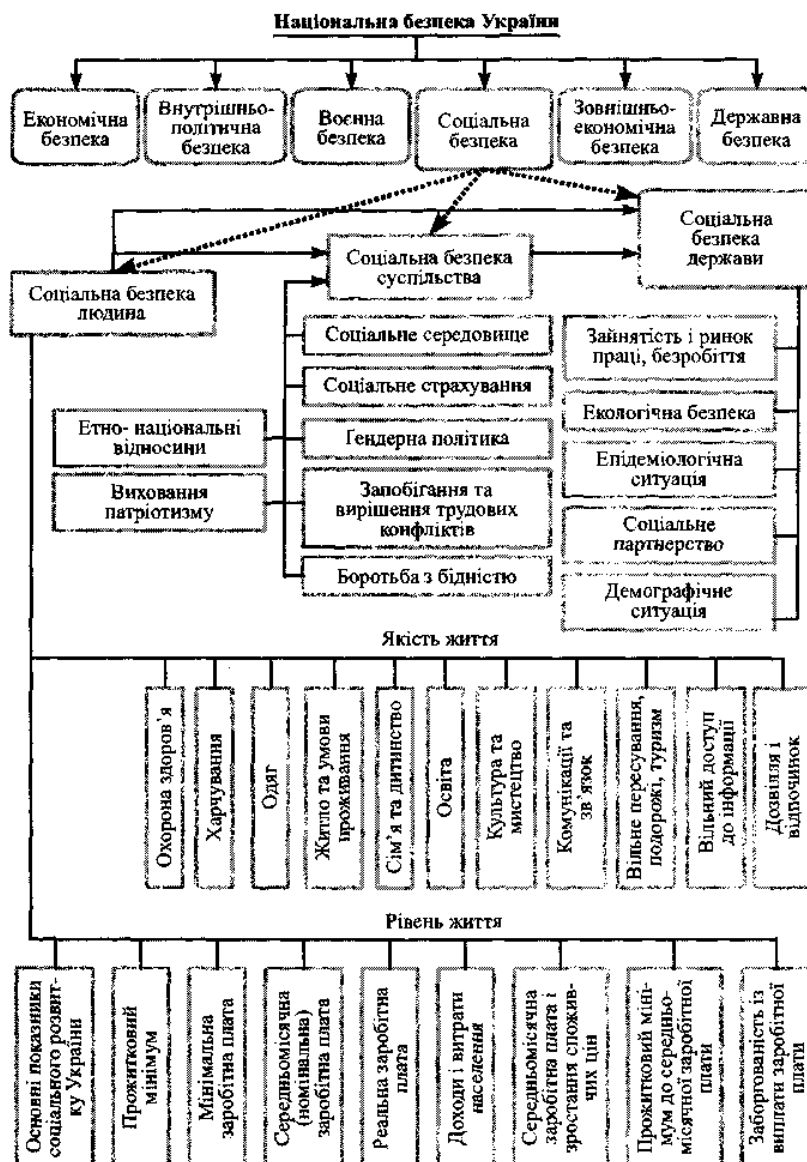

Рисунок 2 - Складові національної безпеки України та фактори впливу

В свою чергу, соціальна захищеність особи – це гідний рівень забезпечення її соціальних прав, наявність ефективного механізму реалізації соціального захисту та створення умов, які забезпечують особі повноцінне життя, гарантують можливість рівноправної участі в економічному, політичному та соціальному житті суспільства. В основі соціальної захищеності лежать права людини, забезпечення політичних і громадянських свобод.

Соціальна захищеність особи складається з усіх засобів, які дана особа має у своєму розпорядженні та які вона використовує, щоб виправити нестабільну, ризиковану чи небезпечну ситуацію. А під соціальним захистом розуміємо діяльність, спрямовану на забезпечення соціальної безпеки (недопущення умов, які б призвели до неприйнятної зниження рівня життя основних верств населення та окремих соціальних груп, їх соціальної деградації) [5].

Високий рівень соціальної захищеності означає наявність можливості для кожного задовольнити свої основні життєві потреби шляхом отримання гарантів по кожній складовій частині соціально-економічної захищеності: гарантій зайнятості та економічної захищеності, захисту трудових прав та свобод, професійної захищеності та безпеки умов праці.

Деяко специфічним є трактування перерахованих положень для працівників АРС. Адже, рятувальник - особа, яка має відповідну спеціальну підготовку, атестована на здатність і безпосередньо бере участь у проведенні аварійно-рятувальних робіт (робіт, спрямованих на пошук, рятування і захист людей, а також матеріальних і культурних цінностей та захист довкілля під час виникнення надзвичайних ситуацій (НС)- порушення нормальних умов життя і діяльності людей, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом чи іншою небезпечною подією, які спричинили загибель людей чи створення на об'єкті або території загрозу життю та здоров'ю людей і призводить до руйнування будівель, споруд, обладнання і транспортних засобів, порушення виробничого або транспортного процесу чи завдає шкоди довкіллю) [1].

Працівники аварійно-рятувальних служб виконують роботи під час НС гідрометеорологічного, геологічного, природного чи біологічного характеру, перебуваючи на хімічно-, пожежо-, вибухонебезпечних, гідродинамічних, радіаційних об'єктах. Якщо переглянути зони комфорту (рис. 3) трудової діяльності, то працівники АРС перебувають під час виконання обов'язків у зоні несприятливих умов (психологічна межа сприйняття безпеки), зоні досить несприятливих умов та зоні неприпустимих умов (на фізіологічній межі можливостей) з високою імовірністю смертності та травматизму.

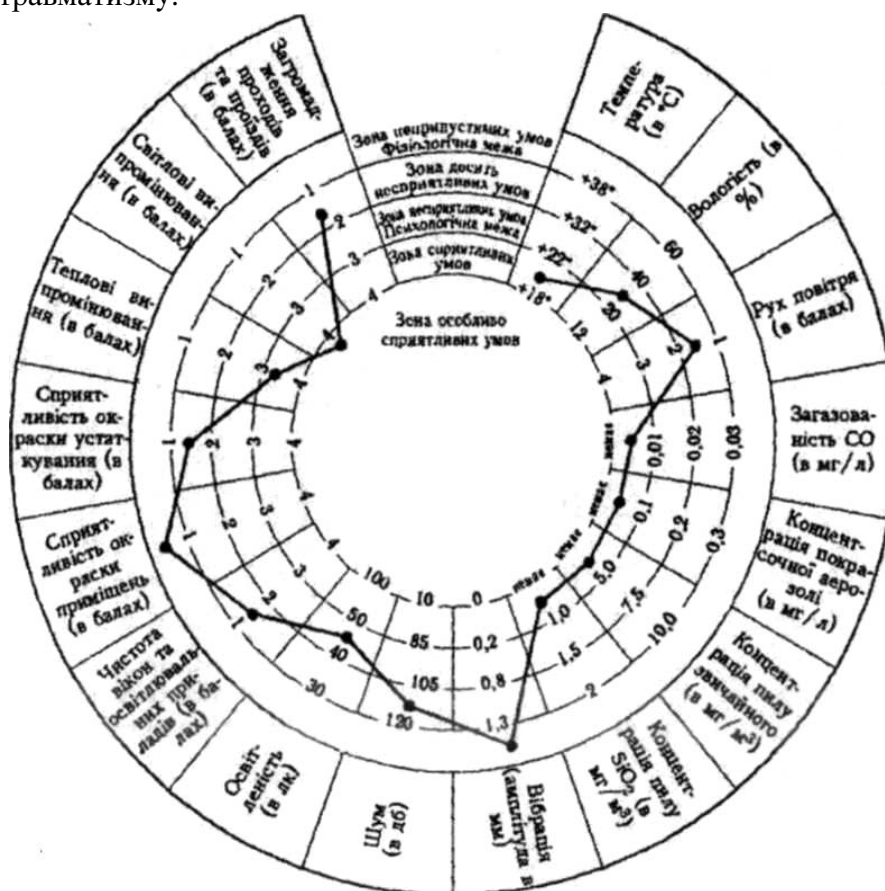

Рисунок 3 - Зони комфорту в трудовій діяльності

Якщо ж поглянути на звіт Міністерства з надзвичайних ситуацій щодо кількості НС станом на 1 грудня 2008 р - з початку року виникли 283 НС, у тому числі техногенного характеру - 173, природного - 110, в яких загинули 520 людей, а постраждали 922 людини [3]. Станом на 1 грудня 2009 року виникли 238 НС, у тому числі техногенного характеру – 135, природного – 103, в яких загинуло 312 людей, а постраждали 1465 людей. Серед потерпілих та загиблих частка рятувальників близько 2% щорічно. Вищенаведені дані свідчать про щорічне збільшення негативних наслідків НС, так у 2009 році кількість потерпілих збільшилась в 1,6 рази (або на 543 особи) [4].

В той же час державною гарантією соціально-економічної захищеності працівників АРС виступає ст. 25 та 30 Закону України “Про аварійно-рятувальні служби”, котрі передбачають обов'язкове особисте страхування на випадок захворювання, часткової або повної втрати працездатності, загибелі (смерті), спричинених виконанням обов'язків рятувальників та гарантує соціальний захист сім'ї рятувальників. Як показує щорічна практика ці положення все більше лишаються просто декларативними. Існування значного кола соціальних проблем, зокрема низького рівня доходів, високих показників професійної захворюваності та травматизму, порушення або ігнорування трудових прав працівників та їхніх соціальних гарантій свідчить про те, що формулювання пріоритетів соціальної політики відбувається без належного методичного та методологічного забезпечення, не враховуються найбільш актуальні для працівників АРС соціальні проблеми, що знижує рівень їхньої соціальної та економічної захищеності, перешкоджає нормальному суспільному існуванню та розвитку.

Передумовою та відправною точкою у ефективному подоланні соціальних небезпек у діяльності працівників АРС має стати розробка системи вимірювання та постійного моніторингу соціально-економічної захищеності працівників, визначення критеріїв та індикаторів, які стануть основою для розробки, впровадження та оцінки заходів соціальної політики, спрямованої на покращання соціального стану. Для цього потрібно розробити механізм моніторингу та забезпечення гідного рівня соціально-економічної захищеності працівників.

Соціальна складова цього механізму передбачатиме:

- забезпечення справедливої винагороди за працю, гарантія продуктивної та високооплачуваної зайнятості: розробка й удосконалення механізмів організації та регулювання оплати праці, підвищення конкурентоспроможності завдяки інноваційному розвитку;
- правове та організаційне забезпечення гарантій зайнятості: вдосконалення норм трудового законодавства відповідно до вітчизняних соціально-економічних стандартів і гарантій та їх узгодження з міжнародними нормами;
- розвиток соціального партнерства та соціального діалогу: посилення відповідальності сторін соціального діалогу у регулюванні соціально-трудова відносин, вдосконалення нормативно-правової бази з договірною регулювання соціальних питань;
- підвищення доступності та якості професійного навчання: забезпечення збереження, розвитку та ефективного використання професійних умінь працівника завдяки зростанню витрат на професійну підготовку, становленню економіки знань;
- забезпечення безпечних умов праці: удосконалення економічного стимулювання у сфері охорони праці; забезпечення профілактичної спрямованості соціальних фондів АРС з метою посилення охорони праці.

Економічна складова механізм моніторингу та забезпечення соціально-економічної захищеності працівників передбачає поетапне забезпечення економічної безпеки сім'ї, АРС, регіону та держави (рис. 4).

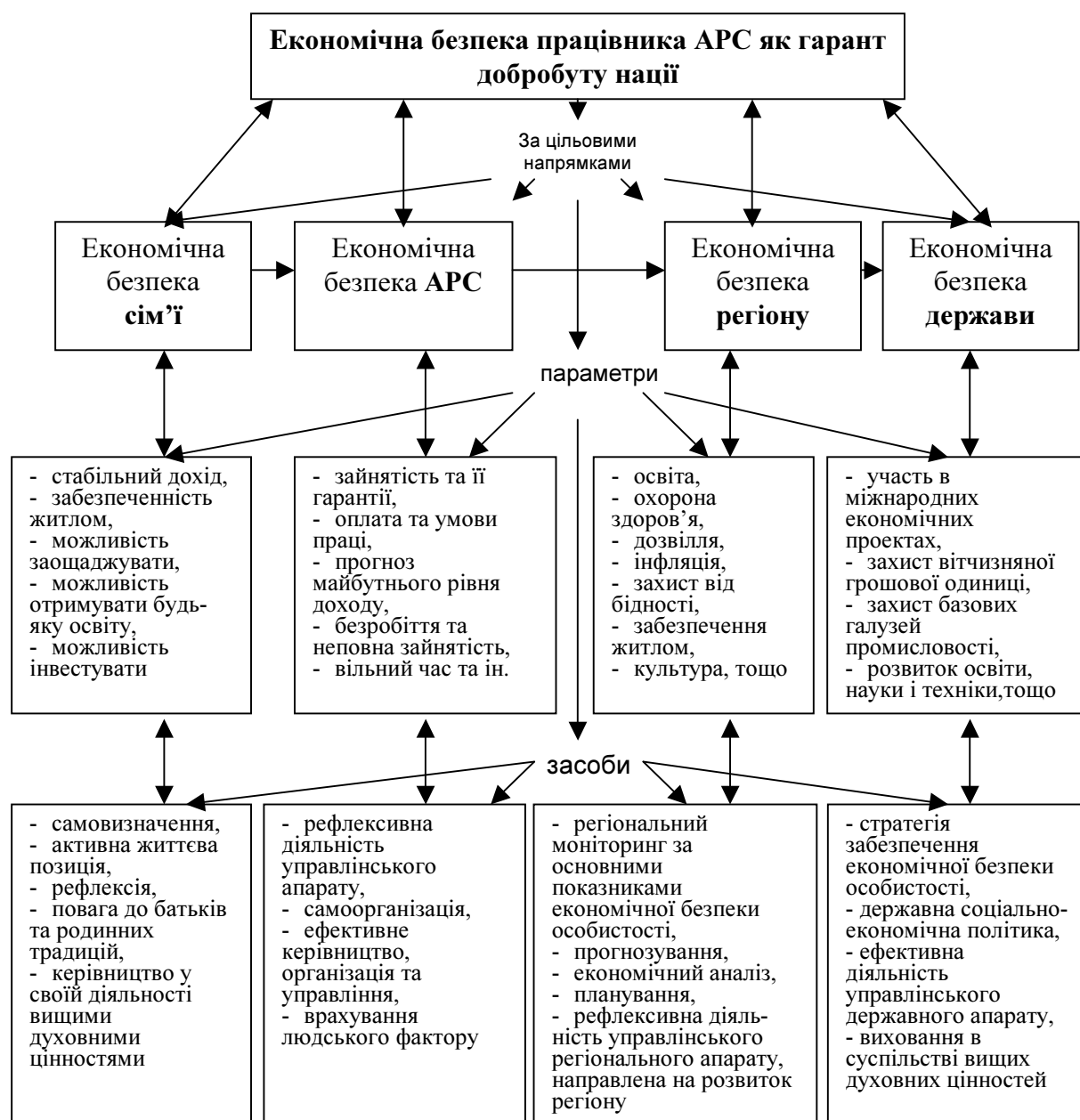

Рисунок 4 - Механізм державного управління економічною безпекою особистості [6]

Виходячи із змісту основних складових соціально-економічної захищеності працівників робимо висновок, що соціально-економічна захищеність працівника – як комплекс умов на робочому місці, що гарантують працівнику стабільну зайнятість, безпечні умови праці, одержання доходу, достатнього для повноцінного відтворення працівника та утримання його родини, уможливають реалізацію та вдосконалення професійних умінь, участь у професійних спілках з метою захисту трудових прав та отримання повної інформації стосовно соціально-трудова питань.

При вимірюванні стану соціально-економічної захищеності працівників слід виходити з того, що впродовж свого трудового життя працівники АРС зіштовхуються з численними ризиками, які загрожують їхньому здоров'ю, професійній реалізації, нормальному відтворенню та розвитку.

Отже, враховуючи специфічні умови роботи працівників аварійно-рятувальних служб з підвищеними ризиками й небезпекою для життя й здоров'я, одним з першочергових завдань постає реалізація соціально-економічного захисту працівника і його сім'ї через створення дієвого механізму регулювання соціально-економічної захищеності. Більше того, сталий характер проблем соціально-економічної захищеності працівників АРС приводить нас до думки, що дана проблема потребує все нових підходів до її розв'язання та вирішення.

Список літератури

1. Закон України «Про аварійно-рятувальні служби» - Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 4, ст. 25
2. Коженювський Л. Управління безпекою / Л. Коженювський // Безпека життєдіяльності. – 2003. – №12. – С. 2-5
3. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2008 році [Електронний ресурс] / Режим доступу до доповіді : www.mns.gov.ua/content/annual_report_2008.html
4. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2009 році [Електронний ресурс] / Режим доступу до доповіді : www.mns.gov.ua/content/annual_report_2009.html
5. Соціальна безпека: теорія та українська практика: Монографія/І.Ф. Гнибіденко, А.М. Колот, О.Ф. Новикова та ін; за ред. І.Ф. Гнибіденка, А.М. Колота, В.В. Рогового. – К.: КНЕУ, 2006.-292с.
6. Томашкова К. Т. Механізм державного управління економічною безпекою особистості: дис. канд. наук з державного управління: 25.00.02 / Томашкова Катерина Тимофіївна. – Донецьк, 2009. – 216с.

А. Пивень

Пути обеспечения социально-экономической защищенности работников аварийно-спасательных служб

В статье проводится обзор и осмысление основных подходов к определению социальной безопасности и социально-экономической защищенности работников.

A. Piven

Ways of providing of socio-economic defend of workers of rescue services

In the article a review and comprehension of the basic going is conducted near determination of social safety and socio-economic protected of workers.

Одержано 26.04.10